ויחי ג

א. אויף „ראובן בכורי אתה גו׳ יתר שאת ויתר עז פחז כמים אל תותר גו׳״[1], איז רש״י מפרש די ווערטער: „יתר שאת — ראוי היית להיות יתר על אחיך בכהונה לשון נשיאות כפים״; „ויתר עז — במלכות .. ומי גרם לך להפסיד כל אלה״: „פחז כמים — הפחז והבהלה אשר מהרת להראות כעסך וכו׳ לכך״: „אל תותר — אל תרבה ליטול כל היתרות הללו שהיו ראויות לך וכו׳״.

דער תרגום[2] פארטייטשט דעם פסוק: „הוה חזי למיסב תלתא חולקין בכירותא כהונתא ומלכותא״ — אז ראובן איז געווען ראוי צו באקומען דריי חלקים: בכורה כהונה ומלכות — און זיי זיינען אים ניט געגעבן געווארן (און אזוי שטייט אויך אין תנחומא[3] און בראשית רבה[4]).

דארף מען פארשטיין: וויבאלד דער פסוק דערמאנט אויך די מעלה פון בכורה, פארוואס־זשע לערנט רש״י אז „אל תותר״ באציט זיך בלויז צו „יתר שאת ויתר עז״ — כהונה ומלכות[5], און ניט צום ענין פון „ראובן בכורי אתה גו׳״, וואס שטייט בהתחלת הכתוב[6]?

ואדרבה — „בכורי אתה״ איז דער טעם פון ראוי לכהונה ולמלכות.

מ׳קען ניט זאגן אז רש״י האלט אז עפ״י פשוטו של מקרא איז די בכורה פון ראובן׳ען ניט צוגענומען געווארן — ווארום ס׳איז א בפירוש׳ער פסוק אין דברי הימים[7]: „ובני ראובן בכור ישראל גו׳ ובחללו יצועי אביו נתנה בכורתו לבני יוסף וגו׳״.

נאכמער: מיט עטלעכע פסוקים פריער[8], איז רש״י אליין מפרש (לויט איין פירוש), אז „שכם אחד, הוא הבכורה, שיטלו בניו (פון יוסף׳ן) שני חלקים״; און נאך פריער, אין פ׳ וישלח[9], איז רש״י מפרש: „בכור יעקב, בכור לנחלה בכור לעבודה בכור למנין ולא נתנה בכורה ליוסף אלא לענין השבטים שנעשה לשני שבטים״, ד.ה. אז ס׳איז צוגענומען געווארן די בכורה („לענין השבטים״) פון ראובן (צוליב „וישכב גו׳״[10]) און זי איז געגעבן געווארן צו יוסף׳ן.

ב. לכאורה וואלט מען געקענט זאגן: פון דיוק לשון הכתוב „אל תותר״ (וואס דער פסוק באנוצט אין שייכות צו „כל אלה״ וואס ראובן האט „מפסיד״ געווען) איז מוכח, אז דער פסוק איז אויסן צו ממעט זיין נאר די מעלות ביי וועלכע עס שטייט דער לשון פון „יתרות (הללו)״ — „יתר שאת ויתר עז״, כהונה און מלכות; משא״כ מעלת בכורה, וואו עס ווערט ניט דערמאנט

---

1) פרשתנו מט, ג־ד.

2) אונקלוס, ועד״ז בתיב״ע ות״י כאן.

3) פרשתנו ט.

4) פרשתנו פצ״ח, ד. פצ״ט, ו. וכ״ה באגדת בראשית פפ״ב (פג).

5) ראה גם אוה״ת כאן.

6) ומש״כ הרא״ם „והמתרגם שהזכיר גם הבכורה אינו מלשון הכתוב אלא מפי עצמו״ הוא מפני שהתרגום קאי על התיבות „יתר שאת ויתר עז״. וראה ב״ר פצ״ט שם (ועד״ז באגדת בראשית שם) „הבכורה דכתיב ראובן בכורי אתה״. אבל בתנחומא שם: „יתר, בכורה שהיא שני חלקים״.

7) א ה, א.

8) מח, כב.

9) לה, כג. וראה פרש״י ויצא כט, לב.

10) שם, כב.

דער לשון „יתר״[11], איז זי ניט נכלל אין דעם מיעוט פון „אל תותר״[12].

אבער דאס איז נאר א ראי׳ (מצד לשון הכתוב) בפירוש הכתוב, אז דא רעדט זיך ניט וועגן דעם הפסד פון בכורה. עס בלייבט אבער ניט פארשטאנדיק דער טעם פון עצם הענין: פארוואס איז בכורה אנדערש פון כהונה ומלכות — דער פסוק רעדט נאר וועגן ראובן׳ס הפסד פון כהונה און מלכות און ניט וועגן זיין פארלירן דעם ענין הבכורה[13] („לענין השבטים״)?

ג. ווייטער אויפן פסוק[14] „גור ארי׳ יהודה מטרף בני עלית וגו׳״, טייטשט רש״י: „מטרף, ממה שחשדתיך בטרוף טורף יוסף חי׳ רעה אכלתהו[15] וזהו יהודה שנמשל לארי׳״; „בני עלית, סלקת את עצמך ואמרת מה בצע וגו׳[16]. וכן בהריגת תמר שהודה צדקה ממני[17] וכו׳״.

דארף מען פארשטיין: פון דעם וואס רש״י איז מוסיף „וכן בהריגת תמר וכו׳״ אין זיין פירוש אויף „בני עלית״ און ניט בפירושו אויפן ווארט „מטרף״ איז מוכח (לכאורה), אז „וכן בהריגת תמר וכו׳״ באציט זיך ניט צום ווארט „מטרף״ (— מ־הריגת תמר, ווי דאס טייטשט דער מדרש[18]: „מטרף, מטרפה של תמר״) נאר צו די ווערטער „בני עלית״, אז „עלית״ מיינט אויך א צווייטע „עלי׳״ און סילוק — פון הריגת תמר.

איז ניט מובן: וויבאלד די ווערטער „בני עלית״ קומען בהמשך צום ווארט „מטרף״, איז ווי קען מען זיי פאנאנ־דערטיילן און טייטשן אז „בני עלית״ איז כולל צוויי זאכן בעת אז „מטרף״ מיינט בלויז איין זאך?

אויך איז ניט מובן: וואס איז בכלל דער הכרח אין פשוטו של מקרא צו זאגן אז מיט „עלית״ האט יעקב געמיינט (ניט נאר דעם חשד פון „טרוף טורף יוסף״, נאר) אויך פון הריגת תמר[19] (ווארום רש״י זאגט ניט (ווי אין מדרש[20]) אז דאס זיינען צוויי פירושים, נאר ער איז מוסיף אלס א המשך: „וכן בהריגת תמר״)?

ד. אויף דער ערשטער שאלה וואלט מען געקענט ענטפערן: רש״י מיינט טאקע צו זאגן אז „מטרף״ באציט זיך צו ביידע (יוסף און תמר); און דאס וואס ער שרייבט „וכן בהריגת תמר וכו׳״ ערשט נאכן פירוש אויף „בני עלית״, איז כדי צו באווארענען ווי אזוי „מטרף״ קען מיינען הריגת תמר — ובהקדים:

עס זיינען פאראן צוויי אופנים ווי צו טייטשן דעם פשט פון „מטרף בני

---

11) בתנחומא שם מפרש ד„יתר״ קאי על הבכורה (כנ״ל הערה 6) — אבל מובן שאי״ז ע״ד הפשט.

12) ואולי זוהי כוונת הרא״ם במ״ש ד„הבכורה אינה בכלל שאת ועז״, עיי״ש.

13) בתנחומא באבער (פרשתנו יא) „שלך היתה ראוי׳ כהונה גדולה.. שלך היתה המלוכה ראוי׳״, ולא נזכר ע״ד הבכורה. אבל מובן שצ״ל הכרח ע״ד הפשט לפרש כן.

ולהעיר שבתנחומא באבער (ויצא יג) איתא: „לא יוכל לבכר את בן האהובה ליוסף למה כי את הבכור בן השנואה יכיר זה ראובן שנאמר ראובן בכורי אתה גו׳״ (היינו, ד„ראובן בכורי אתה״ פירושו שנשאר בכור*). וראה לקמן הערה 51.

14) מט, ט.

15) וישב לז, לג (בהיפך הסדר).

16) וישב שם, כו.

17) וישב לח, כו.

*) ולהעיר שדרשה זו הובאה גם באגדת בראשית פמ״ח (מט). אף שבפרשתנו מפרש ש„נטלו ממך ג׳ כתרים . . אלולי כך בכורי אתה זה בכורה כו׳״ (כנ״ל הערה 4, 6).

18) ב״ר פצ״ח, ז. פצ״ט, ח. תנחומא פרשתנו י.

19) ראה דבק טוב ומשכיל לדוד כאן.

20) ב״ר פצ״ט שם (משא״כ בתנחומא ובב״ר פצ״ח שם).

עלית": א) „בני" קומט בהמשך צום ווארט „מטרף": „מטרף בני (יוסף) — עלית" (יהודה)[21]. ב) „בני" באציט זיך צו „עלית"[22]: „מטרף" — פון ענין ה„טרף"[23] — „בני עלית" (האסטו, מיין זון (יהודה) עולה געווען). איז אויב מ'נעמט אן דעם ערשטן פשט, אז „בני" איז מחובר צו „מטרף", קען מען ניט לערנען אז „מטרף בני" איז כולל (אויך) תמר[24].

און דעריבער, איידער רש"י איז מוסיף „וכן בהריגת תמר וכו'", מוז ער זיך פריער אפשטעלן אויף „בני עלית" און באווארענען אז זיי געהערן צוזאמען — וואס דערפאר איז רש"י מעתיק פון פסוק אויך דעם ווארט „בני" (כאטש אז צו זיין פירוש „סלקת את עצמך" איז נאר נוגע דער ווארט „עלית") — וואס דווקא לפי"ז קען דער ווארט „מטרף" אין זיך כולל זיין (צוויי ענינים —) אויך הריגת תמר.

[און רש"י'ס הכרח אויף דעם פירוש אז „בני" איז בהמשך צו „עלית"[25]: יעקב אבינו איז דאך דא געווען אויסן צו משבח זיין יהודה'ן; און וויבאלד אז אויך אן דער הוספה פון „בני" פארשטייט מען אז „מטרף" גייט אויף יוסף'ן (וויבאלד מ'געפינט ביי אים דעם לשון „טרף"), ובמילא איז די הדגשה אז „מטרף (איז דאס פון) בני" ניט קיין תוספת שבח, נאר אדרבה: דאס גיט א נתינת מקום צו זאגן, אז נאר דערפאר ווייל דאס איז „טרף" פון יעקב'ס זון (און זיין ברודער) האט זיך יהודה מסלק געווען.

און דעריבער איז פשוטו של מקרא ווי דער צווייטער אופן: „מטרף — בני (יהודה) עלית"].

עס בלייבט אבער ניט פארשטאנדיק (כנ"ל): אמת טאקע אז „מטרף" קען מיינען (אויך) מהריגת תמר, פון וואנען איז אבער רש"י'ס הכרח אז „מטרף" מיינט ביידע זאכן? ובפרט אז ביי תמר שטייט ניט דער לשון „טרף".

ה. וועט מען דאס פארשטיין בהקדים א תמי' כללית אין דעם ענין: דער יתרון המלכות, וואס איז צוגע־נומען געווארן פון ראובן, איז אפגע־געבן געווארן צו יהודה'ן (ווי עס שטייט אין דברי הימים[26] „כי יהודה גבר באחיו ולנגיד ממנו"); וואס דאס האט יעקב געמיינט מיט די ווערטער „גור ארי' יהודה וגו'", און ווי רש"י איז מפרש[27] אז דאס איז דער ענין המלכות וואס איז אים געגעבן געווארן (דוד[28], שלמה וכו'). און דער טעם פארוואס מ'האט עס אפגעגעבן צו יהודה'ן, שטייט אין דער ברכה גופא — „מטרף בני עלית"[29], און ווי רש"י איז מסיים זיין פירוש אויף

21) ראה תנחומא שם. שכל טוב כאן. ועוד.

22) ראה ת"י כאן. ועוד. וראה רשב"ם כאן.

23) ראה חזקוני כאן.

24) ראה רא"ם ודברי דוד כאן.

25) ברא"ם כאן כ' (בטעם הב') שההכרח הוא מזה גופא „שמלת מטרף כוללת טרף יוסף וטרף תמר כו'". אבל מזה שרש"י כ' פירושו על „בני עלית" לפני כתבו „וכן בהריגת תמר כו'", מוכח, שיש הכרח לזה גם בלי הפירוש „וכן בהריגת תמר כו'".

26) שם, ב.

27) וראה גם פרש"י דה"י שם.

28) ההכרח לפרש כן — ולא שקאי על יהודה עצמו (ובפרט שרש"י ממשיך (בד"ה מטרף) „וזהו יהודה שנמשל לארי'"): מכפל הלשון „גור ארי'" מוכח שיש ב' דרגות („בתחלה גור .. ולבסוף ארי'"), ולא מצינו ב' תקופות בענין המלוכה רק בדוד. ולכן מביא רש"י „וזהו שתרגם אונקלוס כו'" — לשלול בזה תיב"ע ות"י שתרגמו „גור בר אריוך".

29) ראה גם בעה"ט כאן. וראה גם מדרז"ל: מכילתא בשלח יד, כב. מדרש תהלים מזמור עו, ב. תוספתא ברכות פ"ד, טז. תנחומא פרשתנו י. ב"ר פצ"ט, ח. ועוד.

„מטרף בני עלית": „(וכן בהריגת תמר וכו') לפיכך. כרע וגו'".

איז ניט מובן: די מעלה פון יהודה, וואס ער האט זיך מסלק געווען פון דעם וואס „חשדתיך בטרוף טורף יוסף חי' רעה אכלתהו" דורך זאגן „מה בצע וגו'", איז דאך אויך געווען ביי ראובן, ווי דערציילט אין פ' וישב[30] אז ראובן האט געזאגט „לא נכנו נפש"; און אויך די מעלה פון יהודה, וואס ער האט מודה געווען (ביי מעשה תמר) „צדקה ממני", געפינט מען אויך ביי ראובן'ען, אז ער האט תשובה געטאן אויף דעם וואס „חללת יצועי עלה", ווי רש"י איז מפרש אין פ' וישב[31]: „במכירתו לא הי' .. עסוק הי' בשקו ובתעניתו על שבלבל יצועי אביו".

ואדרבה, אין די ביידע פרטים איז ראובן'ס מעלה לכאורה א גרעסערע ווי יהודה'ס:

א) דאס וואס יהודה האט מציל געווען יוסף'ן פון געהרג'ט ווערן איז דאך נישט געווען מיט דער כוונה אים אומצוקערן לאביו, נאר בכדי אים צו פארקויפן צו די ישמעאלים[32]. ובפרט: (א) אז ער האט געהאט בכח אים צוריק צוברענגען צו יעקב'ן, ווי רש"י ברענגט אראפ[33], אז די שבטים האבן אים געזאגט „אילו אמרת להשיבו היינו שומעים לך"; (ב) אז זיין זאגן „מה בצע גו'" מיינט (כפרש"י) „מה ממון כו'", ד.ה. אז דאס וואס ער האט ניט דערלאזן מ'זאל אים הרג'נען איז צוליבן טעם וואס מ'וואלט דערפון גאר־ניט פארדינט און דעריבער האט ער געזאגט „לכו ונמכרנו לישמעאלים" (און פארדינען „ממון")[34].

משא"כ ראובן האט דאך אים געוואלט אומקערן צו יעקב, ווי דער פסוק זאגט[35] במפורש: „למען הציל אותו מידם להשיבו אל אביו".

ב) ביי דער הודאה פון יהודה (אויף מעשה תמר) — (א) געפינט מען נאר זיין איין־מאליקן זאגן „צדקה ממני". (ב) ועיקר: אויב ער וואלט ניט מודה געווען וואלט ער דאך גורם געווען צו הריגת תמר (און די עוברים שבמעי')[36], איז מובן אז יהודה האט געמוזט מודה זיין.

דאקעגן ביי ראובן (א) איז די תשובה געווען אין אן אופן אז כו"כ יארן נאכ־דעם האט ער אלס ממשיך געווען תשובה טאן (ווארום מכירת יוסף איז געשען מיט ארום ניין יאר[37] נאך „בלבל יצועי אביו"); (ב) תשובתו איז געווען אין אן אופן פון „עסוק .. בשקו ובתעניתו" (ג) די פעולה פון „בלבל יצועי אביו" איז געווען (כפרש"י[38]) ווייל „תבע עלבון אמו" — ער האט דאס געטאן צוליב כיבוד אם — ביז אז דאס ווערט ניט פארערעכנט אלס חטא, ווי רש"י ברענגט אראפ[38] „ללמדנו שכולן שוין וכולן צדיקים שלא חטא ראובן", און דעריבער „אפילו בשעת הקלקלה קראו בכור"[39] — און פונדעסטוועגן האט ראובן מרבה געווען בתשובה.

30) לז, כא. וראה מקץ מב, כב.

31) שם, כט.

32) וראה ריב"א עה"ת כאן.

33) וישב לח, א.

34) ראה חדא"ג מהרש"א סנהדרין ו, ב.

35) וישב לז, כב. וראה רש"י שם.

36) ובפרש"י וישב (לח, כה): ואל תאבד שלש נפשות.

37) שהרי לאחרי לידת יוסף עבד יעקב שש שנים בצאן לבן (פרש"י תולדות כח, ט), ושהו בדרך ב' שנים (פרש"י ישן תולדות שם. וראה גם פרש"י וישלח לג, יז), ובסופן הי' מעשה ראובן (וישלח לה, כב) — עפמש"כ בסה"ד (מבחיי ר"פ שמות) — הי' אז יוסף עכ"פ בן ח' שנים וד' חדשים — ויוסף נמכר בהיותו בן י"ז שנה.

38) וישלח לה, כב.

39) פרש"י שם, כג.

ועפ״ז איז תמוה ביותר: ווי קען „מטרף בני עלית״ זיין אַ טעם אַז יהודה איז ראוי צו מלכות מער ווי ראובן[40]?

ו. ווערט מען דאָס פאַרשטיין דורך ביאור דברי יעקב צו ראובן׳ען: „פחז כמים אל תותר גו׳״ — וואָס רש״י איז עס מפרש: „(ומי גרם לך להפסיד כל אלה). פחז כמים, הפחז והבהלה אשר מהרת להראות כעסך וכו׳ לכך. אל תותר, אל תרבה ליטול כל היתרות הללו וכו׳ ומהו הפחז אשר פחזת״ (און רש״י איז ממשיך זיין פירוש אויף „כי עלית משכבי אביך אז חללת״).

פון המשך לשון רש״י איז מובן, אַז די סיבה פאַרוואָס ראובן האָט ניט באַקומען „כל היתרות הללו״, איז ניט די עצם פעולה פון „עלית משכבי אביך וגו׳״, נאָר דער „פחז כמים, הפחז והבהלה אשר מהרת להראות כעסך״ (ס׳איז נאָר וואָס דער „פחז״ האָט זיך אויסגעדריקט — „ומהו הפחז כו׳״ — אין דעם ענין פון „עלית גו׳״)[41].

ד.ה. פון דעם וואָס יעקב איז מקדים און מדגיש באַזונדער דעם חסרון פון „פחז כמים״, לערנט רש״י אַרויס אַז אינעם ענין פון „בלבל יצועי אביו״ זיינען דאָ צוויי פרטים: א) דער עצם בלבול; ב) וואָס דאָס איז געווען אין אַן אופן פון „פחז כמים״ —

און אַז פאַר יעדן פון די צוויי פרטים איז געווען אַ באַזונדער עונש: א) פאַר דעם וואָס ער האָט מבלבל געווען יצועי אביו איז פון אים צוגענומען געוואָרן די בכורה (עכ״פ „לענין השבטים״), ווי עס שטייט אין דברי הימים „ובחללו יצועי אביו נתנה בכורתו גו׳״[42] (און ווי רש״י ברענגט אַראָפּ גלייך אין פ׳ וישלח[43] אַז „נתנה בכורה ליוסף״); און ב) דערפאַר וואָס „פחז כמים .. מהרת להראות כעסך״ איז — „אל תותר, אל תרבה ליטול כל היתרות הללו״ — כהונה און מלכות (כנ״ל ס״ב).

ז. דער ביאור אין דעם:

דער חילוק צווישן כהונה ומלכות און בכורה: די מעלות פון כהונה און מלכות דריקן זיך אויס בעיקר (ובפרט — בעניננו) אין שייכות צו אַנדערע, אין זייער פאַרנעמען זיך מיט אַנדערע: ענינו פון אַ מלך איז אשר יצא לפניהם גו׳[44], צו באַזאָרגן די ענינים וצרכים פון דער מדינה א.א.וו. און ווי רש״י טייטשט דאָ אויף „גור״ — „המוציא והמביא את ישראל״ און אויף „כרע רבץ״ — „איש תחת גפנו וגו׳״; אַזוי אויך כהונה, וואָס פון זייערע ענינים עיקריים איז (ווי רש״י טייטשט דאָ אויף „יתר שאת״) נשיאות כפים — בענטשן אידן[45] [אויך לערנען מיט אידן די הלכות ודיני התורה, ווי עס שטייט[46] „ובאת אל הכהנים גו׳ והגידו לך את דבר המשפט .. על פי התורה אשר יורוך גו׳״].

משא״כ בכורה איז אַ מעלה וואָס איז בנוגע דעם בכור אַליין (צוליב דער מעלה און חשיבות פון בכורה באַקומט ער פי שנים בנחלה וכו׳), ניט בשייכות מיט אַ צווייטן[47].

---

40) וראה מענה דר״ט (ר״ע) — מכילתא, מדרש תהלים ותוספתא דלעיל הערה 29. אבל להעיר מפרש״י דה״י שם, א.

41) וראה קושיית האוה״ח כאן. ועוד.

42) ומ״ש שם „כי יהודה גבר באחיו גו׳״ — הוא מאמר המוסגר, כפרש״י שם („וא״ת א״כ למה לא מלכו בני יוסף וכו׳״).

43) ראה הערה 9.

44) פנחס כז, יז.

45) וראה פרש״י עקב (י, ח): הכהנים, והוא נשיאות כפים.

46) שופטים יז, ט־יא.

47) ראה לקמן הערה 58.

און דאָס איז די הסברה אין די צוויי פּרטים הנ"ל: דער ענין פון „פחז כמים .. מהרת להראות כעסך" [אַז ווי נאָר ס'איז ביי אים אויסגעקומען אַז משכבי אביו דאַרפן זיין באהל לאה, איז באַ עם געוואָרן כעס — אַף אַ צווייטן — און ער האָט דאָס געטאָן תיכף ומיד („מהרת להראות כעסך") און מבלבל געווען יצועי אביו (ביי אַ צווייטן)] איז אַ הנהגה וואָס איז בניגוד צום זאָרגן פאַר טובת זולתו, דעריבער איז אויך דער עונש פאַר דעם געווען מדה כנגד מדה אַז מען האָט ביי אים צוגענומען כהונה[48] ומלכות[49].

משא"כ דער עצם „קלקול" פון מבלבל זיין יצועי אביו, וואָס ווייזט אַז ער האָט אַ טעות געהאַט אין זיין טראַכטן, אַז מצד כיבוד אמו („שפחת אחות אמי תהא צרה לאמי"[50]) דאַרפן יצועי אביו זיין באהל לאה — און וויבאַלד אַז דער טעות איז אַ „קלקול" אין זיך אַליין, דעריבער האָט ער, בדוגמא לזה, פאַרלאָרן די מעלה וחשיבות וואָס האָט צו טאָן מיט אים אַליין — די בכורה.

[עפ"ז איז אויך מובן דער חילוק עיקרי, אַז לויט פרש"י ופשוטו של מקרא, איז כללות ענין הבכורה ניט צוגענומען געוואָרן פון ראובן'ען — ער איז געבליבן „בכור לנחלה[51] וכו'" — מ'האָט נאָר צוגענומען די בכורה „לענין השבטים", אָבער כהונה ומלכות וואָס ער האָט אינגאַנצן פאַרלאָרן —

וואָרום היות אַז דער עצם „בלבל יצועי אביו" איז ניט אַזוי חמור (ווייל ראובן'ס כוונה איז געווען צו תובע זיין „עלבון אמו"), ביז אַז, ווי רש"י איז מפרש (כנ"ל ס"ה), „לא חטא ראובן"[52], „אפילו בשעת הקלקלה קראו בכור", און זיין תשובה איז געווען אין אַן אופן פון „עסוק הי' בשקו ובתעניתו" כו"כ שנים, דעריבער האָט מען בלויז צוגענומען די בכורה „לענין השבטים"].

ח. דאָס איז אויך די הסברה וואָס דער „יתר" פון מלכות איז אָפּגעגעבן געוואָרן צו יהודה צוליב דעם וואָס „מטרף בני עלית" (הגם אַז ביי ראובן איז געווען אַ גרעסערע מעלה ווי ביי יהודה'ן, כנ"ל):

דער חילוק צווישן „מטרף בני עלית" פון יהודה און ראובן: דורך „מטרף בני עלית" פון יהודה איז לפועל אַרויס־געקומען אַ הצלה פאַר אַ צווייטן:

48) ועפ"ז יומתק מה שפרש"י ד„שאת" הוא „לשון נשיאות כפים", ולא כבשכל טוב כאן: „יתר שאת, יתרון מתנה .. מתנות כהונה" — כי ההדגשה כאן היא בענין של טובת ה„זולת".

49) ראה גם אברבנאל כאן.

ולהעיר ע"ד ההלכה: נשיאת כפים צ"ל „באהבה" ולא וכו' (שו"ע אדה"ז סקכ"ח סי"ט); בנוגע למלך — ראה רמב"ם הל' מלכים ספ"ב.

50) פרש"י וישלח לה, כב.

51) ע"פ פרש"י זה אין מקום (ע"ד הפשט) לקושיית המפרשים איך העביר יעקב הבכורה ליוסף והרי נאמר (תצא כא, טז) „לא יוכל לבכר גו'", ובב"ב (קלג, ב) „ואפילו מברא בישא לברא טבא" — כי לדעת רש"י (ע"ד הפשט) הי' ראובן „בכור לנחלה .. ולא נתנה בכורה ליוסף אלא לענין השבטים וכו'". וראה תנחומא (ויצא) דלעיל הערה 13. ועיין פרש"י פרשתנו מח, ה־ו (וברמב"ן שם) שאין נפק"מ בזה שאפרים ומנשה הם ב' שבטים לענין נחלה (ושקו"ט בארוכה במפרשי רש"י שם). אבל ראה פי' שני ברש"י פרשתנו מח, כב (הובא בתחילת השיחה): „הוא הבכורה שיטלו בניו שני חלקים כו'". ואכ"מ.

ועפ"פ פרש"י ש„לא נתנה בכורה ליוסף אלא לענין השבטים כו'" מתורץ בפשטות דיוק לשון הכתוב בדה"י „נתנה בכורתו לבני יוסף" (ראה תו"ת ויחי מח, כב. ועוד).

52) אף שהי' בזה קלקול (כלשון רש"י „אפי' בשעת הקלקלה כו'"). וראה פרש"י ברכה לג, ו. ולשון רש"י (וישלח שם) „שכולן שוין וכולן צדיקים שלא חטא ראובן" — הוא ע"ד המפורש לעיל: „הגוי גם צדיק גו'", אף ש„נקיון כפים" אין כאן (וירא כ, ד־ה. פרש"י שם, ו).

יהודה'ס זאָגן „מה בצע גו'" האָט מציל געווען יוסף'ן פון „נהרגנו", און ס'האָט עם אַרויסגענומען פון דעם בור (וואָס „נחשים ועקרבים יש בו"[53]); און צוליב זיין זאָגן „צדקה ממני" איז תמר געראַטעוועט געוואָרן פון שריפה.

באַ ראובן, הגם אַז זיין תשובה וכוונה זיינען געווען גרעסערע ווי יהודה'ס, איז דאָס אָבער אַ מעלה אין אים כשלעצמו, ניט בשייכות צו טובת והצלת הזולת: דאָס וואָס ער האָט געזאָגט „לא נכנו נפש .. השליכו אותו אל הבור הזה .. למען הציל אותו מידם להשיבו אל אביו", ווייזט אויף כוונתו — אָבער לפועל איז יוסף דורכדעם ניט אַרויס פון סכנת מיתת רעב (נאָר — יד אל תשלחו בו) [ובפרט אַז דער בור איז — „נחשים ועקרבים יש בו"

אע"פ אַז בפשוטו של מקרא קען מען זאָגן אַז ראובן האָט דערפון ניט געוואוסט[54] און איז דעריבער ניט שולדיק אין דעם, אָבער לפועל איז יוסף געווען אין אַ סכנה].

און אַזוי אויך בנוגע מעלת תשובת ראובן, וואָס „עסוק הי' בשקו ובתעניתו על שבלבל יצועי אביו", איז דאָס געווען אַן ענין וואָס האָט ניט געהאָט קיין שייכות צו אַ צווייטן[55]; נאָכמער: ווען ראובן וואָלט ניט געווען „עסוק .. בשקו ובתעניתו" בעת מכירת יוסף, וואָלט ער אפשר געפונען אַן עצה ווי צו ראַטעווען יוסף'ן[56] (כשם ווי ער האָט פריער געווירקט אויף זיינע ברידער אַז „לא נכנו נפש") און סוף־סוף אים אומקערן „אל אביו"; דוקא צוליב דעם וואָס ער איז געווען פאַרנומען מיט זיך (טאַקע מיט ענינים נעלים „בשקו ובתעניתו", אָבער דאָך — מיט אייגענע זאַכן) איז געקומען צו מכירת יוסף.

און דעריבער איז דוקא דער „מטרף בני עלית" פון יהודה — זיין איינשטעלן זיך לפועל פאַר אַ צווייטן און זיין מודה זיין וכו' אין שייכות מיט דער הצלה פון אַ צווייטן — אַ באַווייז אַז ער איז ראוי למלכות (משא"כ ראובן, וואָס דער גודל העילוי פון זיין תשובה וכו' איז אַ מעלה פאַר זיך, ראוי לבכורה בכלל אָבער ניט צו זיין ראוי למלוכה[57])[58].

[ועפ"י הנ"ל איז מובן בפשטות פאַרוואָס רש"י איז מפרש „מטרף בני עלית" ביידע זאַכן (מכירת יוסף ומעשה תמר): יעקב האָט געוואָלט אַרויסברענגען די מעלה פון יהודה לגבי ראובן (וואָס דערפאַר איז „גור ארי' גו'" — דער ענין המלוכה — איבערגעגעבן געוואָרן פון ראובן צו יהודה); און היות ביי ראובן געפינט מען צוויי ענינים — זיין ווילן ראַטעווען יוסף און זיין תשובה אויף דעם וואָס „בלבל יצועי אביו" — איז מסתבר אַז ער האָט מדגיש געווען יהודה'ס מעלה אין די ביידע ענינים].

---

53) פרש"י וישב לז, כד.

54) כמ"ש הרמב"ן וישב שם. ועוד.

55) וראה חזקוני ברכה (לג, ז) — בדעת רש"י — דזה שהודה ראובן הי' רק בצנעה, וע"י הודאת יהודה ברבים גרם שגם ראובן יפרסם הודאתו (ועד"ז הוא בתוד"ה מי ב"ק צב, א).

ולהעיר, שעפ"י המבואר בסוטה (ז, סע"ב) דראובן הודה משום „דלא ליחשדו אחוהי" — נמצא, שכל זמן שראובן לא הודה ברבים הי' מקום שיעקב יחשוד אחיו ומ"מ לא הודה עד שיהודה גרם וכו'.

56) ואולי הי' יכול להוציאו מן הבור כאשר אחיו ישבו „לאכל לחם". וראה פרש"י וישב (שם, כב). ויצא כט, לב.

57) להעיר מפנים יפות ברכה (שם, ו): „תשובתו הועילה יותר משל ראובן .. שיצא ממנו מלכות ב"ד .. כי בהודאתו זיכה את ראובן כו'".

58) אבל מ"מ הי' ראובן „בכור לעבודה" — כי עבודה, ובפרט דלפני מ"ת (וכמו שמצינו במזבחות וכו' דאברהם ויעקב), אינה שייכת (כ"כ) לזולת כ"א מעלה בהבכור עצמו.

ט. די הוראה פון דעם — מובנת בפשטות:

אַ איד טאָר זיך ניט באַנוגענען מיט זיין אינגאַנצן פאַרנומען נאָר מיט שלימות עצמו, ער מוז אויך האָבן די התעסקות אין אהבת ישראל, אין טאָן אַ טובה אַ צווייטן אידן: און נאָכמער: וויבאַלד אהבת ישראל „זהו כל התורה כולה"[59], איז אפילו ווען ער אַליין איז ניט אין אַזאַ הויכער מדריגה ווי אַ צווייטער, וואָס איז אינגאַנצן אריינגעטאָן אין טאָן לעלי' ולשלימות עצמו, וויבאַלד אָבער ער פאַרנעמט זיך מיט טובת זולתו, איז ער פאַרבונדן מיט „כל התורה כולה".

נאָך מער איז דאָס בולט אין די תוצאות פון די צוויי הנהגות פון ראובן און יהודה:

דורכדעם וואָס ראובן „עסוק הי' בשקו ובתעניתו" — איז געוואָרן אפשר מכירת יוסף, ולאחר זה גלות מצרים, דער ראש (ושורש) לכל הגליות[60];

און דורך יהודה'ס זאָגן „צדקה ממני", הגם אַז דאָס קומט ניט צו מעלת התשובה פון ראובן, פונדעסטוועגן איז דוקא דערפון אָפּהענגיק די גאולה פון גלות: דורכדעם איז געבאָרן געוואָרן פרץ, וואָס פון אים שטאַמט מלכות בית דוד[61], ביז מלך המשיח — „עלה הפורץ לפניהם גו'"[62] — דער גואל אחרון, וואָס וועט פורץ זיין די גדרי הגלות, און ברענגען די גאולה האמיתית והשלימה בקרוב ממש.

(משיחת ש"פ ויחי תש"ל)

---

59) תניא פל"ב (ע"פ שבת לא, א).

60) דכל המלכיות נק' ע"ש מצרים (ב"ר פט"ז, ד. וראה ד"ה קול דודי תש"ט בתחילתו).

61) סוף מגילת רות.

62) מיכה ב, יג. אגדת בראשית ספס"ג. רש"י לב"ר פפ"ה, יד.

ויחי* ד

א. די ווערטער פון פסוק[1] „בנימין זאב יטרף" פאַרטייטשט דער תרגום אונקלוס: „בנימין בארעי' תשרי שכינתא ובאחסנתי' יתבני מקדשא". דער תרגום יונתן בן עוזיאל זאָגט אויף דעם: „בנימין שבט תקיף כדיבא טרפי' בארעי' תשרי שכינת מרי עלמא ובאחסנתי' יתבני בית מוקדשא".

בהשקפה ראשונה מיינען ביידע תרגומים דעם זעלבן ענין ותוכן: איז אָבער דער ראָגאַטשאָווער[2] מסביר, אַז ס'איז דאָ אַ חילוק צווישן זיי: „באחסנתי' יתבני מקדשא" מיינט[3] „מקום מקודש לדמים"[4] — דער מזבח (ווי די דיעה פון לוי אין גמרא[5], אַז דער חלק פון יסוד המזבח אויף וועלכן „נותנים דמים" איז בחלקו של בנימין (חלקו של טורף), משא"כ אויפן חלק היסוד וואָס איז בחלקו של יהודה „לא נותנים דמים"[6]); און מיט „באחסנתי' יתבני בית מוקדשא"[7] ווערט געמיינט דער בית המקדש בכלל*[7], וואָס איז בחלקו של טורף (בנימין).

דאַרף מען פאַרשטיין: אין וואָס באַשטייט דער תוכן פון זייער מחלוקת, און וואָס זיינען די טעמים זייערע, ובפרט אַז ביידע תרגומים זיינען מקדים די זעלבע זאַך „בארעי' תשרי שכינתא"?

ב. ויובן בהקדים הביאור וואָס איז דער מכוון כללי פון דעם וואָס כמה מהשבטים ווערן פאַרגליכן צו חיות (גור ארי' יהודה[8], דן נחש[9], נפתלי אילה[10] ביז — להסיום בנימין זאב יטרף): וואָס קומט צו בהבנת הענין דורך דעם וואָס מ'ווייס אַז צוליב אַ באַשטימטע תכונה אָדער פעולה פון אַ שבט ווערט ער באַצייכנט (ניט „גיבור", אָדער „טורף" וכיו"ב, נאָר) אַלס „ארי" אָדער „זאב"[11] — ד. ה. די תכונה איז דער טבע פון דער חי'; און דאָס וואָס זי איז דאָ באַ דעם שבט איז עס (ניט מצד די תכונות האדם שבו, נאָר) מצד דעם וואָס ער האָט אין זיך די תכונה פון דער באַשטימטער חי'.

אויך איז מובן אַז (כאָטש יעדער איינער פון די שבטים האָט צוליב אַ געוויסער תכונה אַ דמיון צו אַ באַשטימטער חי', איז אָבער) דער צד השווה פון חיות הארץ בכלל איז פאַרבונדן מיט'ן צד השווה פון די שבטים בכלל[12].

---

*) וסיום מס' קידושין.

1) פרשתנו מט, כז.

2) צפע"נ עה"ת עה"פ.

3) וכ"ה בתוד"ה שיתין זבחים סב, ב.

4) לשון הגמרא דלקמן בפנים.

5) זבחים נד, א. וראה רע"ב למשנה זבחים פ"ה מ"ד. תוי"ט שם. וראה אוה"ת פרשתנו תטז, א. אוה"ת יתרו ע' תתקכז בשוה"ג. ולשון הצפע"נ שם. ואכ"מ.

6) פרש"י שם נד, א ד"ה לוי.

7) ועד"ז הוא בתרגום ירושלמי מכת"י (גינזבורג. ברלין תרנ"ח. ירושלים תשכ"ט) — הובא בתו"ש עה"פ. ובתרגום ירושלמי לפנינו „בתחומי' יתבני מקדשא" (כת"א), אלא שמקדים זה ל„באחסנתי' תשרי איקר שכינתא", ולא כבתרגומים הנ"ל.

*7) ראה זבחים שם, ב. קיח, ב. יומא יב, א ובפרש"י שם. וש"נ. ספרי ברכה לג, יב. ובכ"מ.

8) פרשתנו מט, ט.

9) שם מט, יז.

10) מט, כא.

11) בארוכה במדרשי חז"ל על הכתובים האלו.

12) וכבב"ר (פצ"ט, ד. וראה גם פרש"י פרשתנו מט, כח) דכללן כולן כאחד ועשאן כאריות כו'. ובסוטה (יא, ב. שמו"ר פ"א, טז. ועד"ז בפרש"י שמות א, יט) „אומה זו כחי' נמשלה כו' ודלא כתיב בי' כתיב בי' (יחזקאל יט, ב) מה אמך לביא בין אריות רבצה".